

UCHWAŁA

Dnia 21 stycznia 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marta Romańska (przewodniczący)

SSN Paweł Grzegorzcyk

SSN Roman Trzaskowski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa (...) Bank S.A. w W.

przeciwko T.C.

o zapłatę,

po rozstrzygnięciu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 21 stycznia 2022 r.,

zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w P.

postanowieniem z dnia 15 kwietnia 2021 r., sygn. akt XV Ca (...),

"Czy na postanowienie sądu pierwszej instancji w przedmiocie wynagrodzenia kuratora strony nieznanej z miejsca pobytu przysługuje zażalenie?,

a w razie pozytywnej odpowiedzi,

"Czy zażalenie na postanowienie sądu pierwszej instancji w przedmiocie wynagrodzenia kuratora strony nieznanej z miejsca pobytu rozpoznaje sąd drugiej instancji?",

a w razie pozytywnej odpowiedzi,

"Czy kurator strony nieznanej z miejsca pobytu może w apelacji zaskarżyć postanowienie w przedmiocie swego wynagrodzenia zawarte w wyroku sądu pierwszej instancji?",

a w razie pozytywnej odpowiedzi,

"Czy wynagrodzenie kuratora strony nieznanej z miejsca pobytu,

który jest adwokatem, podlega podwyższeniu o należny podatek od towarów i usług?",

podjął uchwałę:

Na postanowienie sądu pierwszej instancji w przedmiocie wynagrodzenia kuratora strony, której miejsce pobytu nie jest znane, przysługuje zażalenie do innego składu tego sądu (art. 394^{1a} § 1 pkt 9 k.p.c. per analogiam). Jeżeli kuratorem takim jest adwokat, jego wynagrodzenie podlega podwyższeniu o należny podatek od towarów i usług.

UZASADNIENIE

W sprawie o zapłatę wytoczonej przez (...) Bank S.A. w W. przeciwko pozwanemu T. C., zarządzeniem z dnia 20 listopada 2019 r. Referendarz Sądowy w Sądzie Rejonowym w P. ustanowił na podstawie art. 144 § 1 k.p.c. dla pozwanego, którego miejsce pobytu nie jest znane, kuratora w osobie adwokat M. S..

Wyrokiem z dnia 24 lipca 2020 r. Sąd Rejonowy uwzględnił powództwo w zasadniczym zakresie (punkt 1 i 2), zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 5.357 zł z tytułu zwrotu kosztów procesu (punkt 3), przyznał kuratorowi wynagrodzenie w kwocie 1.440 zł (punkt 4) oraz nakazał zwrócić powodowi kwotę 960 zł z tytułu niewykorzystanej zaliczki na poczet ustanowienia kuratora sądowego (punkt 5). Kurator pozwanego zaskarżyła wyrok apelacją, a zakresem zaskarżenia objęła również zawarte w wyroku rozstrzygnięcie o przyznanym jej wynagrodzeniu, domagając się podwyższenia go o stawkę podatku od towarów i usług.

Rozpoznając apelację, Sąd Okręgowy w P. powziął wątpliwości, które przedstawił w skierowanych do Sądu Najwyższego zagadnieniach prawnych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na wstępie należy wyjaśnić, że w okolicznościach sprawy zastosowanie znajdują przepisy o postępowaniu odwoławczym ukształtowane ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2019 r. poz. 1469 ze zm.; dalej - „ustawa nowelizująca”). Przy tym ustanowienie dla strony postępowania w toku procesu, na podstawie art. 143 -144 k.p.c., kuratora procesowego i przyznanie mu wynagrodzenia nie stanowi – odmiennie niż ma to miejsce w przypadku kuratora ustanawianego przez sąd w postępowaniu nieprocesowym - meritum rozpoznawanej sprawy, a jedynie kwestię wypadkową wobec głównego nurtu postępowania.

Zażalenie na postanowienie w przedmiocie wynagrodzenia kuratora nie zostało ujęte w katalogach zaskarżalnych postanowień zawartych w art. 394 § 1 i art. 394^{1a} k.p.c. Nie było również przewidziane w art. 394 § 1 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym przed wejściem w życie ustawy nowelizującej, jednak zarówno w doktrynie, jak i orzecznictwie wyrażano stanowisko, że zażalenie jest dopuszczalne, a na jego poparcie wskazywano przede wszystkim analogię do ówczesnie obowiązującego art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c.

Sąd Najwyższy uznaje to stanowisko za aktualne także *de lege lata*, dzielając w tym względzie pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 5 listopada 2021 r., III CZP 68/20 (MoP 2021 nr 24, s. 1284) i przedstawioną na jego poparcie argumentację, która znajduje podstawy zarówno w linii orzeczniczej Sądu Najwyższego, jak również wskazanych w uzasadnieniu tej uchwały obowiązujących przepisach prawa.

Należy zatem przede wszystkim zauważyć, że niedopuszczalność dowolnego rozszerzania katalogu zaskarżalnych postanowień sądu pierwszej instancji nie jest równoznaczna z zakazem stosowania analogii celem wypełnienia luki prawnej. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wielokrotnie wyjaśniano już, że jeżeli argumenty decydujące o dopuszczeniu przez ustawodawcę zaskarżalności określonego postanowienia są aktualne w odniesieniu do postanowienia, na które zażalenia nie przewidziano, uzasadnione jest zastosowanie w drodze analogii przepisu przewidującego w podobnej sytuacji zażalenie. Sąd Najwyższy dopuścił w ten sposób możliwość zaskarżenia m.in. rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji

o ponoszonych przez Skarb Państwa kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (por. uchwały z dnia 25 czerwca 2009 r., III CZP 36/09, OSNC 2010, nr 2, poz. 24 i z dnia 20 maja 2011 r., III CZP 14/11, OSNC 2012, nr 1, poz. 2), przyznaniu świadczeniowi należności związanych ze stawiennictwem w sądzie (uchwała z dnia 6 grudnia 1988 r., III CZP 95/88, OSNC 1989, nr 12, poz. 203), wynagrodzeniu ustanowionego przez sąd likwidatora spółki jawnej (uchwała z dnia 20 listopada 2008 r., III CZP 111/08, OSNC 2009, nr 10, poz. 138), stwierdzeniu prawomocności orzeczenia (uchwała z dnia 18 czerwca 1966 r., III CZP 48/66, OSNC 1967, Nr 2, poz. 19), a także zarządzenia przewodniczącego w sądzie pierwszej instancji o zwrocie skargi o wznowienie postępowania (uchwała z dnia 22 stycznia 1998 r., III CZP 69/97, OSNC 1998, nr 7-8, poz. 111).

Zgodnie z art. 394^{1a} § 1 pkt 9 k.p.c. zażalenie do innego składu sądu pierwszej instancji przysługuje na postanowienia tego sądu, których przedmiotem jest zwrot zaliczki, zwrot kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu oraz wynagrodzenie biegłego, mediatora i należności świadka, a także koszty przyznane w nakazie zapłaty, jeżeli nie wniesiono środka zaskarżenia od nakazu. Podobnie jak w przypadku orzeczenia w przedmiocie wynagrodzenia biegłego, mediatora czy też zwrotu nieopłaconych kosztów pomocy prawnej udzielonej z urzędu, orzeczenie o wynagrodzeniu kuratora ustanowionego na podstawie art. 143 k.p.c. dotyczy jego istotnych praw majątkowych – wynagrodzenia za usługi świadczone na zlecenie państwa. Ma ono również wpływ na koszty postępowania. Stosownie bowiem do art. 5 ust. 1 pkt 3 w związku z art. 2 ust. 1 oraz art. 96 ust. 2 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2257 z późn. zm., dalej u.k.s.c.) wynagrodzenie kuratora procesowego należy do kosztów sądowych - wydatków, które, co do zasady, podlegają rozliczeniu pomiędzy stronami w orzeczeniu o kosztach procesu. Te same podstawowe argumenty, które zadecydowały o dopuszczeniu przez ustawodawcę zaskarżalności orzeczenia o wynagrodzeniu biegłego czy też mediatora, uzasadniają zatem w drodze analogii tezę, że zażalenie powinno przysługiwać także na orzeczenie sądu pierwszej instancji, którego przedmiotem są należności kuratora i również ten podmiot, obok strony, powinien mieć prawo do

kontroli instancyjnej orzeczenia sądu pierwszej instancji rozstrzygającego o jego wynagrodzeniu.

W celu wypełnienia stwierdzonej luki w prawie zasadne jest odwołanie się, tak jak czyniono to w poprzednim stanie prawnym, do analogii z obecnego art. 394^{1a} § 1 pkt 9 k.p.c., a nie art. 394 § 1 pkt 6 k.p.c., który przewiduje zażalenie na zwrot kosztów, określenie zasad ponoszenia przez strony postępowania kosztów procesu, zwrot opłaty lub obciążenie kosztami sądowymi. Jak trafnie wskazał Sąd Najwyższy w ww. uchwale z dnia 5 listopada 2021 r., przemawia za tym publicznoprawny charakter relacji pomiędzy kuratorem a sądem, w ramach której dochodzi zarówno do ustanowienia kuratora, jak i przyznania mu przez sąd wynagrodzenia.

Stanowisko to nie pozostaje w sprzeczności z wypowiedziami Sądu Najwyższego, które wskazują, że po wejściu w życie ustawy nowelizującej podstawowym modelem zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji jest nadal zażalenie wertykalne, a zażalenia horyzontalne stanowią wyjątek od reguły wynikającej z treści art. 394 k.p.c. (por. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2020 r., III CZP 12/20, OSNC 2021, Nr 4, poz. 25 i z dnia 25 lutego 2021 r., III CZP 17/20, OSNC 2022, nr 1, poz. 1). Wypowiedzi te bowiem nie negują możliwości uzupełnienia luki w prawie przez analogię do przepisów dopuszczających zażalenie, lecz wyjaśniają reguły ustalania sądu właściwego w przypadkach, w których zażalenie przewidziane zostało przez ustawodawcę wprost w przepisach, jednak ustawa nie określa, jaki charakter - dewolutywny czy poziomy - mają zażalenia na określone postanowienia sądu pierwszej instancji.

Zastosowanie analogii z art. 394^{1a} § 1 pkt 9 k.p.c. implikuje wniosek, że kwestia dopuszczalności zaskarżenia apelacją wniesioną przez kuratora zawartego w wyroku sądu pierwszej instancji orzeczenia o jego wynagrodzeniu nie może znajdować w okolicznościach sprawy rozwiązania w treści art. 394 § 1 pkt 6 k.p.c. *in fine*. W aktualnym stanie prawnym w kodeksie postępowania cywilnego rozgraniczono dopuszczalność poszczególnych środków odwoławczych, przyjmując jednolite kryterium rodzaju rozstrzygnięcia zamieszczonego

w orzeczeniu sądu. Podział systemu środków odwoławczych jest związany z przyjętym obecnie w kodeksie podziałem orzeczeń (art. 354 k.p.c.).

Na gruncie art. 419 § 2 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 83, poz. 651 ze zm., dalej – „d.k.p.c.”) przyjmowano, że zawarte w wyroku postanowienie może być zaskarżone przez stronę zażaleniem w terminie tygodniowym (art. 419 § 1), jeżeli zwraca się tylko przeciwko postanowieniu, a skargą apelacyjną w terminie dwutygodniowym (art. 398 § 1), jeżeli zwraca się równocześnie przeciwko postanowieniu i przeciwko wyrokowi (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 1937 r., II C 39/37, PPC 1937, Nr 18-19, s. 603). Po reformie z 1950 r. przepis art. 369 § 1 d.k.p.c. stanowił natomiast, że od orzeczeń pierwszej instancji kończących postępowanie, o ile przepis szczególny nie stanowi inaczej, służy rewizja (t.j. Dz.U.1950, Nr 43, poz. 394), w orzecznictwie Sądu Najwyższego zaś przyjmowano, że rewizją należało zaskarżyć także postanowienie o umorzeniu postępowania (orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 22 czerwca 1957 r., 3 CZ 153/57, niepubl.).

Na gruncie kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r. Sąd Najwyższy przyjął, że rozstrzygnięcie o kwestiach natury formalnej nie traci swojej odrębności i pozostaje postanowieniem, chociażby sąd nazwał je wyrokiem lub zamieścił w wyroku, z tego względu środkiem odwoławczym od postanowienia zawartego w wyroku jest zażalenie, które powinno być wniesione z zachowaniem reguł procesowych związanych z tym środkiem (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego - zasada prawna z dnia 26 lutego 1968 r., III PZP 44/67, OSNCP 1968 nr 8-9, poz. 130; uchwała połączonych Izb Cywilnej oraz Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych - zasada prawna z dnia 6 marca 1972 r., III CZP 27/71, OSNCP 1973 nr 1, poz. 1). Jednocześnie ugruntowało się w orzecznictwie stanowisko, że w razie odrzucenia pozwu, apelacji, skargi kasacyjnej (kasacji) lub umorzenia postępowania wyrokiem, środek odwoławczy podlega rozpoznaniu jako zażalenie również wtedy, gdy skarżący nazwał go inaczej, jednak nie może być odrzucony z powodu niezachowania terminu do wniesienia zażalenia (por. uchwała Izby Cywilnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego z dnia 6

marca 1972 r., III CZP 27/71, OSNC 1973, nr 1, poz. 1, uchwała Sądu Najwyższego z dnia 11 października 1995 r., III CZP 138/95, OSNC 1996, nr 2, poz. 20, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 stycznia 2014 r., IV CSK 229/13, niepubl., postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 2015 r., II CZ 21/15, niepubl. i z dnia 29 czerwca 2016 r., III CZ 26/16, niepubl.). Stanowisko to zostało również wyrażone przez Sąd Najwyższy w odniesieniu do zaskarżenia sprzeciwem, wniesionym w przewidzianym dla tego środka zaskarżenia terminie, samego rozstrzygnięcia o kosztach postępowania zawartego w nakazie zapłaty wydanym w postępowaniu upominawczym (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 listopada 2009 r., II CZ 93/09, OSNC 2010, nr 6, poz. 91). Pogląd ten wyrażony został jednak w odniesieniu do sytuacji, w której strona działająca bez zawodowego pełnomocnika została błędnie pouczona przez sąd wyłącznie o przysługiwaniu jej tego właśnie środka zaskarżenia i terminie na jego wniesienie, wpływ zaś błędnego pouczenia na bieg terminu zaskarżenia został następnie zakwestionowany przez Sąd Najwyższy chociażby w uchwale połączonych izb - Izby Cywilnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 22 listopada 2011 r., III CZP 38/11 (OSNC 2012, nr 5, poz. 56).

Przepis art. 394 § 1 pkt 6 k.p.c. statuuje wyjątek, zgodnie z którym wymienione w tym przepisie postanowienia o zwrocie kosztów, określeniu zasad ponoszenia przez strony kosztów procesu, zwrocie opłaty lub obciążeniu kosztami sądowymi mogą być zaskarżone zażaleniem, jeżeli strona nie składa środka zaskarżenia co do istoty sprawy. Orzeczenie o przyznaniu kuratorowi procesowemu wynagrodzenia, pomimo wpływu jaki wywiera na wysokość kosztów procesu czy też koszty sądowe, do których pokrycia zobligowana powinna być strona lub które obciążać mogą Skarb Państwa, nie należy do żadnej z kategorii orzeczeń wymienionych w art. 394 § 1 pkt 6 k.p.c. Zważywszy, że niedopuszczalność zażalenia powiązana z możliwością zaskarżenia apelacją, w terminie przewidzianym dla tego środka odwoławczego, postanowień zaskarżalnych co do zasady zażaleniem podlega wyraźnej regulacji art. 394 § 1 pkt 6 k.p.c., zaś przytoczone wyżej judykaty Sądu Najwyższego zapadły w odniesieniu do orzeczeń o charakterze formalnym (odrzućcie pozwu, umorzenie postępowania itp.), zasadne jest przyjęcie, że na zawarte w wyroku postanowienie o wynagrodzeniu

kuratora kuratorowi przysługuje zażalenie, a złożenie tego środka zaskarżenia powinno odbyć się z zachowaniem przewidzianych dla niego wymogów ustawowych, w tym reguł dotyczących terminu jego wniesienia (art. 394 § 2 k.p.c.).

Wysokość wynagrodzenia ustanowionego w sprawie kuratora procesowego reguluje rozporządzenie z dnia 9 marca 2018 r. w sprawie określenia wysokości wynagrodzenia i zwrotu wydatków poniesionych przez kuratorów ustanowionych dla strony w sprawie cywilnej (Dz. U. poz. 536). Wedle § 1 ust. 1 tego rozporządzenia wysokość wynagrodzenia kuratora ustanowionego dla strony w sprawie cywilnej, ustala się w kwocie nieprzekraczającej 40% stawek minimalnych za czynności adwokackie określonych w przepisach wykonawczych wydanych na podstawie art. 16 ust. 3 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. - Prawo o adwokaturze (Dz. U. z 2017 r. poz. 2368 i 2400), a w przypadku gdy kuratorem jest radca prawny - w kwocie nieprzekraczającej 40% stawek minimalnych za czynności radców prawnych określonych w przepisach wykonawczych wydanych na podstawie art. 225 ust. 3 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz. U. z 2017 r. poz. 1870 i 2400 oraz z 2018 r. poz. 138), w obu przypadkach nie mniej niż 60 zł. W rozporządzeniu odstąpiono od regulacji przewidzianej w poprzedzającym go rozporządzeniu z dnia 13 listopada 2013 r. w sprawie określenia wysokości wynagrodzenia i zwrotu wydatków poniesionych przez kuratorów ustanowionych dla strony w sprawie cywilnej (Dz. U. poz. 1476) przewidującej, że wynagrodzenie kuratora będącego podatnikiem obowiązany do rozliczenia podatku od towarów i usług podwyższa się o kwotę podatku od towarów i usług, określoną zgodnie ze stawką tego podatku obowiązującą w dniu orzekania o wynagrodzeniu (§ 1 ust. 3).

Brak tożsamego rozwiązania w stanie prawnym obowiązującym od dnia 15 marca 2018 r. nie stanowi jednak argumentu za przyjęciem, że wynagrodzenie kuratora procesowego, którym ustanowiony został adwokat, nie podlega podwyższeniu o stawkę podatku od towarów i usług. Wraz z rozporządzeniem z dnia 15 marca 2018 r. weszła w życie nowelizacja przepisów kodeksu postępowania cywilnego o kurateli, dokonana ustawą z dnia 26 stycznia 2018 r. o zmianie ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz niektórych innych ustaw

(Dz. U. poz. 398 ze zm.). W rezultacie art. 603⁴ § 1 i 3 k.p.c. stanowi, że kurator ma prawo do wynagrodzenia za swoją działalność oraz do zwrotu uzasadnionych wydatków, które poniósł w związku ze swoimi czynnościami (§ 1). Wynagrodzenie kuratora obowiązującego do rozliczenia podatku od towarów i usług podwyższa się o kwotę podatku od towarów i usług określoną zgodnie z obowiązującą stawką tego podatku (§ 3). Sąd Najwyższy podziela stanowisko wyrażone przez Sąd Najwyższy w przywołanej wyżej uchwale z dnia 5 listopada 2021 r., że nie ma dostatecznego uzasadnienia dla obniżenia wynagrodzenia kuratora będącego podatnikiem podatku od towarów i usług w stosunku do stanu prawnego obowiązującego przed dniem 15 marca 2018 r., jak również różnicowania sytuacji kuratorów procesowych oraz kuratorów objętych regulacją art. 603⁴ § 3 k.p.c., wobec wyrażonej w § 1 tego przepisu, ogólnej i odnoszącej się do wszystkich rodzajów kurateli reguły, że kuratorowi przysługuje wynagrodzenie. W rezultacie brak uregulowania dotyczącego podwyższenia o podatek od towarów i usług wynagrodzenia kuratorów procesowych, będących adwokatami (radcami prawnymi), należy uznać za lukę prawną, a w celu jej wypełnienia zastosować art. 603⁴ § 3 k.p.c. *per analogiam*.

Z tych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak na wstępie.